

Eliane Beaufils

A földi színpadra hívása elménkben és testünkben

A perspektívák átformálása a Földdel való kapcsolatunkban

Absztrakt

Ez a Bruno Latour filozófiájára alapozott tanulmány a földi lényé válás fogalmát tárja fel a fokozott ökológiai tudatosság összefüggésében. Az elemzés négy különálló színházi előadásra összpontosít (Cracks Charlotta Ruth koreográfustól, Devenir forêt Marina Pirottól, Bretagne, Où atterrir az Où atterrir kollektívától, Párizs, és az Organizmusok Demokráciája a Club Realtól), amelyek célja a perspektívák átformálása a Földdel való kapcsolatunkban, ezáltal új lehetőségeket tárva fel a környezeti szerepvállalásra. A kulcselemek közé tartoznak az érintett érzékszervi élmények, a részvételi színház jelentősége, valamint az ökológiai témák és egymásrautaltságunk feltárása. Végül a tanulmány a színházi törekvésekben rejlő fejlődő politikai kultúrára és koevolúciós dinamikára tér ki.

Kulcsszavak: ökológiai tudatosság, Bruno Latour, teatralitás, földivé válás, érzékszervi élmény, környezeti elköteleződés, kollektív vizsgálat, részvételi színház, ökológiai szubjektumok, egymásrautaltság, politikai kultúra, koevolúció

10.56044/UA.2023.1.4

A tudósoknak és a környezetvédőknek világszerte szembe kellett nézniük a tényekkel: az ökológiai tudatosság nem a tudástól függ – illetve nem csak a tudástól; az elkötelezettségtől még kevésbé. A katasztrófa minden idők legnagyobb kognitív disszonanciájára vezethető vissza. Sem a programnyilatkozat, sem a médiatájékoztató nem felel meg a kihívásnak. A polgári, tudományos és politikai aktivisták folyamatosan gyarapítják az elköteleződés formáit, anélkül, hogy megtalálnák a hatékony formát. A tudás- és kommunikációs rendszereinkkel való kapcsolat megértése és átalakítása érdekében számos kutatás zajlik. Talán a színhátszás rendszereit is felül kell vizsgálni.

Más filozófusokhoz hasonlóan Bruno Latour is hangsúlyozza e rendszerek frontálisát: hozzászoktunk a „szíriuszi nézőpontokhoz” (Latour 2015, 29-56, 42), azokhoz a magasból letekintő látószögekhez, amelyek a problémák átlátásának illúzióját keltik, és a látást a megismerés *par excellence* érzékterületévé teszik. A látás a színház – a theatron (a hely, ahonnan látunk) – és a média elsődleges érzékterülete is. A szociológus világról alkotott nézete azonban különösen káros: sürgősen el kell hagynunk a fent említett perspektívát, amely tarthatatlan, mivel szigorúan véve a „semmitől” való szemlélés. Inkább „le kellene szállnunk” a Földre, belevetni magunkat a világba, hogy úgy fogjuk fel, mint összefonódást, amelyben mindig már eleve részt veszünk, még mielőtt a világról bármilyen elképzelésünk lenne¹. Latour maga is sokáig gondolkodott a „földre szállás” módzatairól, többek között előadás-performanszaiban is – amelyek tökéletesen a színház frontálisára (és a tudó testtartására) épülnek. *Down to Earth (Leszállás a földre)* című könyvében azt a felvetést teszi, hogy a földre szállás legfőbb egzisztenciális és társadalmi-politikai módja az, hogy először „földivé” válunk. Miután kifejtettem a földivé válás e *conditio sine qua non*-ját, négy olyan színházi előadást szeretnék elemezni, amelyek azt az utat próbálják követni, mindegyik a maga módján, kibillentve azt és új lehetőségeket megnyitva.

Földivé válás

Down to Earth (Földre szállás) című művében (a francia cím valójában: *Hol szálljunk le?*) Latour azt keresi, hogyan lehet számot vetni a politikai problémának a globális felmelegedés nyomán bekövetkező radikális átrendeződésével.

¹ Tudjuk, hogy a „világ” több jelentésű filozófiai fogalom. Környezeti szempontból ma a bioszféra vagy a kritikus zóna nevet kaphatná

A lokális és a globális találkozási pontjában azt javasolja, hogy „az élet terepeit úgy határozzuk meg, hogy mitől függ a földlakó a túlélés szempontjából, miközben azt kérdezi, hogy milyen más földlakó lények vannak tőle függőségben” (Latour 2017, 120). A földivé válás tehát egyfajta vizsgálódás, amely mindent szemügyre vesz, ami lehetővé teszi számunkra az életet. Ezután azt javasolja mindenkinek, hogy a következő kérdések megválaszolásával folytassa: „Mit értékelsz a legjobban? Kivel tudsz együtt élni? Kinek a megélhetése függ tőled? Kik ellen kell harcolnod? Hogyan rangsorolod mindezen cselekvők fontosságát? Hogyan tudjuk meghatározni mindazokat az embereket és gépeket, akik a háztartási eszközeinket készítették, mindazokat a helyeket és kezeket, amelyeken élelmiszereink keresztülmentek? Hogyan tudjuk rangsorolni a küzdelem és az élet összes cselekvőjét?” (Latour 2017, 121).

Ilyen vizsgálatot nem lehet sikeresen elvégezni – hogyan tudjuk meghatározni mindazokat az embereket és gépeket, akik eszközeinket készítették, mindazokat a helyeket és kezeket, amelyeken élelmiszereink keresztülmentek? Hogyan tudjuk *a priori* rangsorolni a küzdelem és az élet összes cselekvőjét? Ugyanakkor nagyon is becses ez a vállalkozás: lehetővé teszi számunkra, hogy értelmünkkel megragadjuk azt a területet, ahol élünk, és felfedezzük, hogy képesek vagyunk-e cselekedni az alapján, amit értékelünk és értékelnünk kellene. Ebben az értelemben egymásrataltságnak felismerése mindenekelőtt azt jelenti, hogy felismerjük a cselekvő ágenseket: az emberi, intézményi vagy digitális ágenseket, a nem emberi ágenseket – a vizet, a mezőgazdasági kertek talajját, a háziállatokat vagy a városi vadon élő állatokat – és közöttük a nem élő ágenseket is: az élelmiszereket és az olyan használati tárgyakat, mint az autók és a bútorok. Azért nevezzük őket „ágenseknek”, mert Latour számára ezeknek az entitásoknak az elismerése együtt jár ágenciájuk elismerésével: mindannyian rendelkeznek cselekvő erővel, amely növelhető, irányítható vagy csökkenthető, mint a digitális hálózatok vagy a *Facing Gaia* (Szembenézés Gaiával) című előadásban vizsgált folyó (Latour 2015).

A földivé válás folyamata tehát magában foglalja az adatok és a létezők összegyűjtését, amelyre már a „Miért fogyott ki a kritika a lendületből – A tények kérdéseitől az aggodalom kérdéseiiig” (Latour 2023), című cikk is felszólított, ami a kritika mellett az *aggodalomhoz* is hozzátesz: a gyűjtés itt annak feltárását jelenti, amihez szó szerint „ragaszkodunk”, ami egynél több tekintetben érint bennünket. Az összegyűjtésen túl a cselekvőket arra ösztönzik, hogy kreatívan alakítsák át kapcsolataikat. A tettnek ugyanis arra kell vezetnie ben-

nünket, hogy „a korlátok kihasználásával újítsunk” (Latour 2017, 104), és szövetséget kössünk azzal, ami közösen alkot bennünket. A cselekvők hálózatainak és szövetségeinek elismerése elvezethet ezen hálózatoknak és szövetségeknek a már létező dolgokra és az egyes egyének cselekvő potenciáljára épített aktív fejlődéséhez.

Cracks (Repedések): egy érzékeny teresztrializáció

A földi színpadra hívásának első módja a *Cracks* című performansszal szemléltethető, amelyet Charlotta Ruth koreográfus a 2018. szeptember végi *Earthbound* fesztiválra hozott létre (az *earthbound* [földhöz kötött] a földi/teresztrialis másik fordítása). Ez a kutatás a dániai Aarhus egyik városi parkjában zajlik: mindenkit arra kérnek, hogy figyelje meg közvetlen környezetét, menjen oda egy repedéshez, szemlélje, haladjon rajta végig ujjával, vagy rajzolja körül a körvonalait például krétával. Charlotta jegyzetfüzetet is adott a résztvevőknek, hogy néhány szót vagy rajzot feljegyezhesse. A koreográfia időt ad arra, hogy több repedéshez is közeledjünk, a talajon, a padon, a fán vagy a betonozott úton; mindenki kibonthatja megfigyeléseit, és leírhatja azokat. A második lépésben a koreográfus arra kéri a résztvevőket, hogy rekonstruálják útjukat, nagyobb figyelmet fordítva az út megtétele közben végzett mozgásra. Ez a rekonstrukció inkább koreográfiai jellegű, és az utat és a reflexiókat egy tágabb környezetbe helyezi, a parkba, a városba, az országba. Végül a résztvevőket arra kéri, hogy három-négy fős csoportokban üljenek össze, és beszélgesse nek felfedezéseikről.

Ez a kis performansz a repedések és az emberek, majd az emberek közötti többszörös találkozásra ad lehetőséget. Nekem személy szerint soha nem jutott eszembe, hogy repedéseket közlről nézegessek. Mellesleg Dánia nem olyan ország, ahol jelenlétük nyilvánvaló. A megfigyelés során kialakult figyelemnek van egyfajta, a globális felmelegedéssel kapcsolatos prefiguratív dimenziója, így ebből a szempontból akár nevelő jellegűnek is nevezhetnénk. De ez először a környezetbe való azonnali lehorgonyzáshoz kapcsolódik, egy nagyon is helyhez kötött tapasztaláshoz, ahol az egyén arra kap felszólítást, hogy tapogassa meg mindazt, ami ezekhez a repedésekhez társul. Az ember „érzékletes

kommunikációt” alakíthat ki a repedésekkel (Haraway²). A fa vagy a cement anyagiségének megtapasztalása valóban annak egy módja, hogy érzékeljük, hogyan kapcsolódnak egymáshoz az anyagok; mennyire ismerjük a talajt, amelyen járunk és amelytől függünk; hogyan kapcsolódunk a fákhhoz – repedezett kérgük meg is érinthet minket. És a függőségeknek ebben a hálójában minden összefüggésben van az éghajlattal, még az út aszfaltja is. Olyan, mintha tagjainkat kinyújtánánk, karjainkkal szétágaznánk, ujjainkkal gyökeret eresztenénk a világ anyagi testében. A földivé válás egyszerre testi, képzeletbeli és intellektuális, abban, ahogyan a felmelegedés és a káosz absztrakt ismerete összekapcsolódik a tünetek érzékelésével.

A repedések nézegetése nagyon szokatlan dolog. Ezáltal maga az érzékelés is „repedezetté” válik, a befogadók az őket körülvevő entitások sokkal nagyobb hálóját fedezik fel, mint gondolták – ahogy a Latour számára a folyó is példázta: amint entitásként érzékeljük, nevet adunk neki, és így a név egy több jelenséget magában foglaló hálónak válik. De nem kell elfelejteni mindezeket a jelenségeket, amelyek egy dolgot alkotnak. Itt új entitásokkal (repedésekkel) találkozunk, kapcsolatokat fedezünk fel, cselekvő, élő vagy átalakuló anyagokat fedezünk fel, és velük együtt aggodalmakat, akár helyi, akár planetáris szinten.

Ráadásul a vizsgálódásnak ezt az új módját számos *gyakorlat* teszi lehetővé: érintés, írás, tapintás, érzés, szaglás, a repedés gyökereinek és impulzusainak elképzelése, olyan környezetben való mozgás, ahol minden anyag kézzelfoghatóvá és jelentőségteljessé válik. A *figyelem* a földi folyamat performatív és reflexív *munkájává* válik. Elősegíti a fákra, a padra, a fűre való ráhangolódást, és a ráhangolódás véget vet az adott dolog közömbös létezésének. Ez személytől függően esztétikai, etikai vagy szorongáskeltő élmény lehet. De amint arra kéri a résztvevőket, hogy a kapcsolataikról írjanak és beszéljenek, a tapasztalás egyértelműen túlmegy az emberek felszínes szándékán vagy percepcióján. Olyan munkára szólít fel, amelyet Andreas Weber „költői objektivitásnak” nevez: öntudatos viszonyulásra, intuitív, szubjektív munkára (Weber 2019). A kapcsolatok megtapasztalásának efféle tudatosítása szükséges és életadó a filozófus számára. Objektív tapasztalaton alapul, de nem lehet maradéktalanul vagy univerzálisan megfogalmazni: ezért költői. Valójában a változás egyik legradikálisabb buktatója az a hajlam, hogy megelégszünk a már meglévő

2 Haraway, Donna. Egyetemi előadás az Evergreen College-ban, <https://www.youtube.com/watch?v=fWQ2JYFWJU> Megtekintve 2023. július 8-án.

megnevezésekkel, a világunkat alkotó dolgok definícióival. A szokásos definíciók tárgyiasítóak, állítólag racionálisak vagy akár tudományosak is, olyannyira, hogy a dolgokat számos kapcsolat figyelmen kívül hagyásával általában egy szubjektum ellenőrzése alatt álló tárgyakra redukálják. A filozófus-biológus által jól ismert tudományos szellem a tárgyakat tulajdonságokra, különálló identitásokra redukálja, és akadályozza a valósággal való személyes kapcsolatot, valamint annak végtelen jelentés- és cselekvési lehetőségeit. Szerinte a reflektív megfigyelés formáit kell művelni, amelyek a dologra, a viszonyra és magára a figyelemre is odafigyelnek. Ez a saját nyelvét megtaláló objektív és szubjektív figyelem reprezentálja az ökológiai munkát legjobban.

A performansz másokkal való élménymegosztásra is buzdít. Összejövetel ez minden értelemben: a közösen jelenlévő résztvevők összejönnek, cserélődnek, együttlétet alakítanak ki az érzékeny jelentés, a folyamatos költői objektivitás mozgásaként, beleértve a metaobjektivitást is. Végül az együttműködés tovább folytatódik, mivel a résztvevők dönthetnek úgy, hogy otthagyják nyomaikat (például írásokat, rajzokat), amelyeket mások felfedezhetnek. Ez a potenciálisan leleményes módszer alkalmas arra, hogy felébressze mások kreativitását.

Devenir forêt (Erdővé válni), Marina Pirot alkotása

Ebben a performanszban a befogadók ismét a földivé válás gyakorlati kiterjesztéseivel szembesülnek: az érzékelés, a figyelem és a költői objektivitás gyakorlatával. Csakhogy ezúttal a résztvevőket az előadóművész irányítja, és a tudás kimunkálása összetettebb. Marina először meghívja a résztvevőket a kertjébe, amely egy kutatók és művészek lakhelyéül szolgáló kastéllyal szomszédos³. A kert egy korábbi birtok része, de évek óta nem gondozzák; a rózsák és virágzó bokrok mellett gyomok nőnek. A résztvevőket kíméletes fizikai bemelegítésre invitálják, hogy mellkasukat megnyissák és ízületeiket ellazítsák, hogy érezzék, ahogy a folyadékok átáramlanak rajtuk egészen a sejtjeikbe. A sejt szintű képzeletet, a kinesztetikus érzékelést és a mozgás által elősegített proxemikát a sejtjeink mélyén lévő mitokondriumokra vonatkozó

³ A projekt neve Open Kermény, és Bretagne déli részén található.

reflexiók közvetítik⁴. Ezek más formában a növényi sejtekben is megtalálhatók, így az emberi sejtek hasonlítanak a növényekhez. A zöldbe való bevezetés után a résztvevők követik Marinát egy olyan erdőrészbe, amelyet egy évtizede magára hagytak; az erdő friss és burjánzanak benne a növények a teljes aljnövényzetben. Az üdítő lélegzetvétel, amellyel a befogadók akár a bódultságig is képesek tüdejüket megtölteni, mindenkit összeköt a növények légzésével egy olyan közös légkörben, amelyet az élőlények közötti szüntelen cserefolyamatok éltetnek. A légzésről Marina továbbhalad legnagyobb érzékszervünk, a bőr felélesztéséhez, amely minden pórusán keresztül lélegzik, és egyben széles körű, immerzív kapcsolatba hoz bennünket a környezettel. A bőr idegvégződése egy kvázi-autonóm rendszer részei, amelyet vegetatív rendszernek nevezünk. Néhány, a sejteket mikroszkóp alatt bemutató fotólemez segítségével Marina bemutatja a növények érzékeny érzékszervei és a mi neurovegetatív rendszerünk közötti rokonságot. A résztvevők ujjjaikkal megérintik a levelek bőrét, megmutatják egymásnak, bebarangolják az erdőt, és csendesebb módon folytatják a levegő és az érzékelések egymással történő cseréjét. Aztán újra találkoznak az erdő alján, ahol megtanulják megvizsgálni a légzősejtjeiket, amelyek bizonyos módon virágoznak, és Marina megmutatja, hogy ez hogyan cseng egybe a növények növekedésével. Az élményt Didier van Cauwelaert *A növény rejtett érzelmei* (van Cauwelaert 2018) című könyve egy részletének felolvasása zárja.

Ebben a részvételi performanszban a résztvevők folyamatosan személyes megfigyeléseikre és reflexióikra hagyatkoznak, de Marina az, aki a növényekkel és a légkörrel való kapcsolatukat feltárta; ő az, aki kiterjesztette érzékszervhálózatát, olvasmányait, hogy kifürkéssze az erdővel való összefonódásunkat. Ő az, aki képessé teszi a résztvevőket arra, hogy ugyanezt tegyék. Kölcsönös függőségünk tudatosítása épp annyira érzékszervi, mint intellektuális; Latour elképzelése szerint megváltoztatja a vizsgálati módot, és még szélesebbre tárja az ajtót a növény-cselekvők előtt. De még mindig a földdel, a minket fenntartó szervezetekkel való eggyé válás munkájára reagál. Az élővilág és az entitásokat összekötő vagy individualizáló folyamatok megértésének ez az összetett munkája ismét a megtestestült és reflektált új ismeretek vizsgálatához kapcsolódik. Ez a mássá válás újratertemti a létezés egy módját: nem csupán messze vagyunk szíriuszi nézőpontból nézve „elmerülve a környezetben”, hanem mélyen bele

4 A gyakorlatokat a Body Mind Centering inspirálta, a tudományos megfigyeléseket nem.

vagyunk íródva a környezetbe, összefonódott rokon-lények vagyunk. Ez a beleíródottság együtt jár egyfajta megvilágosítással (Benjamin): Marina az iskolai emlékeket idéző biológiai ismereteket új, illetve régi percepciókkal ötvözi. Üdítő és jóleső felfedezés ez, amely a létezés más lehetséges módjait előlegezi meg: az értelemben a múltként megjelenő megszerzett tudás, a performatív jelenlét és a jövőbeli horizonttal kapcsolódik össze. A múltnak/a jelennek/és a jövőnek ez az összetartozása Walter Benjamin (Benjamin 1969) számára a megvilágosodás vagy a megdöbbenés jele, és akár a flow jele is lehetne, az intenzív jelenlétnek azon formájáé, amelyet a Csíkszentmihályi Mihály (Csíkszentmihályi 1996) által leírt összes képesség táplál. Ez pedig megfelelhet a „földi önfelfedezésnek”.

Az OÙ atterrir/Where to land (Hová szálljunk le) workshopciklus

Ez a workshopciklus az igazi kollektív erőfeszítés pragmatikusabb példája. Saját írásai nyomán Latour maga hozta létre az OÙ atterrir csoportot, amely az őt inspiráló történelmi példák egyikét, a francia forradalom előtt megfogalmazott, a francia közemberek panaszait felsoroló cahiers de doléances-t gondolja újra. A kollektíva több település lakóit is felhívta arra, hogy közösen vizsgálják meg a területükön felmerülő problémákat. A Párizs külvárosában, Sevranban tartott workshopciklust fogom bemutatni. A ciklus egy éven keresztül zajlott, és a 2022. október 15-16-i előadással érte el tetőpontját⁵.

Minden foglalkozás több fázisból állt: az első a szomatikus fázis volt bemelegítéssel és a testek közötti visszacsatolásokkal, amelyek segítettek egy egyedi tér-idő létrehozásában és abban, hogy az egyének csoportként tapasztalják meg magukat. Ezután néhányan összefoglalták a hét folyamán lefolytatott vizsgálat eredményeit, amelynek célja az volt, hogy választ találjanak az előző workshopfoglalkozáson megvitatott problémára. Ezt követte az egyik résztvevő által felismert és előterjesztett új „aggodalom” (concernement) bemutatása; és minden foglalkozás hangkompozíciós kísérettel zárult.

⁵ A Nathan Vaurie mesterszakos hallgató által vezetett vizsgálatból meríték, aki a 2022-es év során részt vett az összes workshopon és a záró performanszon.

A lakosokkal folytatott beszélgetések során a kollektíva nagyon prózai módon, egy „cipőbe került kavicsként”, a mindennapi életben adódó, megoldandó problémaként határozza meg az „aggodalmat”: ilyen például a méhek eltűnése, a megfelelő lakhatási lehetőségek hiánya vagy a város utolsó mezőgazdasági területének lebetonozása. A probléma kivizsgálása a Latour-féle iránytűn keresztül történik: a tények és elemzések egy vízszintes időbeli és egy függőleges politikai tengelyen helyezkednek el. A foglalkozások tehát az aggályok (gondok) és a vizsgálatok köré épülnek, amelyek a lakosok és a környezetük biotikus, illetve abiotikus tényezői közötti kölcsönös függőségi kapcsolatok általánosabb feltárását foglalják magukban.

A találkozások éves ciklusának eredményeként létrejött performansz-workshop arra hívta fel az est nézőit, hogy egy vizsgálat kezdeményezésével vegyenek részt a földi kutatás ezen különböző szakaszaiban. Egyúttal meghívást kaptak a Sevranban tartott workshopok által nyújtott esztétikai kárpótlásra is: a nézők saját kollektív nyomozási lépéseik alternatívájaként polifóniákat és tematikus hangkompozíciókat hallgathattak, az éves kutatás eredményeit felidéző videókat nézhettek, vagy egyenként beszélgethettek az éves workshop egy-egy résztvevőjével...

Ez az eszköz az önálló tanulást (ahogyan azt a *Cracks*-ben láthattuk) a Marina által gyakorolt kölcsönös tanulással ötvözi. Az előző példákhoz képest azonban a tudáshoz való viszony ismét megváltozik: sokkal kevésbé vagy talán egyáltalán nem az érzékelhető köré szerveződik, és sokkal inkább elméleti. Az elméleti tudásnak két fajtája van: egyrészt a társadalmi-politikai kategóriák, tehát az általunk, mint polgárok által megismert vagy felfedezett cselekvők által alkotott mátrixtudás, másrészt a területbe és az arról szerzett tapasztalatainkba beírt, szituált tudás. Minden esetben a résztvevők, akár éves, akár alkalmi résztvevők, „kapcsolatok és kölcsönhatások összességeként, nem pedig egyéni és elkülönülő entitásokként” (Posthumus 2014, 15). tételezik magukat. Stephanie Posthumus szerint pontosan ez jellemzi az ökológiai szubjektumokat.

Az élmény másik jellegzetes tulajdonsága a kollektív jelleg. Több szinten is felismerhető a kollektív dimenzió: a lakosok együtt folytatják a vizsgálatokat; az est nézői szintén egy csoporttá válnak; és a tágabb sevrani régió, az intézmények és infrastruktúrák, ahol a felmérések helyet kapnak, kollektív entitásként jelennek meg. A földi ily módon a hármas Guattari-féle dimenzióban tapasztalható meg: környezeti, társadalmi, valamint pszichológiai és relációs dimenzióban (Guattari 2000).

The Democracy of Organisms (Az organizmusok demokráciája) – Club Real

A negyedik eszköz hasonlóképpen kollektív és még inkább folyamatszerű, potenciálisan éveken át tartó. Több városban is létrehozták, és rövidesen ismertetem az egyiket. Berlin városa vállalta, hogy az Osloer Strasse állomás közelében lévő kis parlagon heverő területet átengedi a Club Real kollektívának. 2019-ben a kollektíva biológusok segítségével, akik velük együtt bejárták a parlagon hagyott területet, mintegy kétszáz állat- és növényfajt vett jegyzékbe. A kollektíva hathavonta városi plakátokon, illetve az interneten keresztül meghívja a lakosokat, hogy vegyenek részt egy parlamentben. Az embereknek el kell menniük a puszta területre, ahol megmutatják nekik a demokrácia alkotmányát. Felkérlik őket, hogy legyenek az ott élő növények és állatok képviselői. A nézők közül tizenöten parlamenti képviselőként foglalnak majd helyet, hogy a lehető legjobb életet biztosítsák a parlagterületen. A tizenöt képviselt fajt sorsolással választják ki, de ügyelve arra, hogy minden élőlénycsoport képviselve legyen: gerincesek és gerinctelenek, zuzmók és fűfélék, fák és bokrok. Az emberi parlamenti képviselők tájékoztató lapokat kapnak az általuk képviselt faj és más fajok jellemzőiről. A foglalkozások története részben elérhető a projekt weboldalán⁶.

A résztvevők veszik a fáradságot, hogy tanulmányozzák, mire lehet szükségük az általuk képviselt fajoknak. Például egy adott növényfaj eltűnésének megakadályozása érdekében egy bevándorlónak nevezett invazív növényfaj terjedése ellen lehet védekezni. A megbeszélések azonban leggyakrabban olyan intézkedésekről szólnak, amelyek túlmutatnak egy-egy faj érdekein: egy üregben itatóhelyet alakítanak ki a parlagterületen lévő állatok számára; egy vagy több fa ágait megmetszik, hogy a lábuknál lévő füvek fejlődhessenek; megbeszéléseket terveznek az önkormányzattal és a szomszédos céggel, hogy elkerüljék a parlagterület egészének vagy egy részének adásvételét.

A befogadók ennek az eszköznek az esetében is feltérképezik a kölcsönös egymásra utaltságokat. Megpróbálják azokat a puszta földterület kapcsolati hálójának ökológiai megértése alapján újrarendezni. Az előző példához hasonlóan a földivé válás azt jelenti, hogy lehorgonyozunk egy darab földhöz, hogy

⁶ Az ORGANISMS DEMOCRACY honlapja: <https://organismendemokratie.org/en/where/berlin-osloer-str/>
Megttekintve 2023. július 8-án.

részt vegyünk annak fejlődésében. Ez azt is jelenti, hogy saját pozíciókat és a lehetséges cselekvéseket újra kell definiálni. Ez tehát azt is jelenti, hogy az egy területen élő cselekvők kölcsönös helyzetét az életérdekeiknek megfelelően fáradhatatlanul újra kell konfigurálnunk. A demokráciát három fontos sajátosság különbözteti meg az előbbi példáktól: a folyamat soha nem ér véget; a nézők túllépnek saját érdekeiken, és elkötelezik magukat a nem-emberi iránt; és az élmény magában foglalja a több fajra kiterjedő tervezés egy formáját. Ez a demokrácia tulajdonképpen részvételi tervezésnek tekinthető. Bár ahelyett, hogy mindezt ráerőszakolás révén folytatná – ahogyan az emberek gyakran teszik –, a lehető legjobban kerüli a beavatkozást. Ily módon mindenki megtanulja azt is, hogy visszavonuljon az emberi világtól és a felsőbbrendű ágenchiára, a hatalomra való törekvéstől. Természetesen kritizálhatjuk ezt az eszközt, mondván, hogy mélyen antropocentrikus marad, olyannyira, hogy a nem-emberek nevében beszél, de megfigyelhetjük a befogadók valódi visszahúzóódását is, hogy mindenekelőtt az ökoszisztéma szolgálatába álljanak. És így remélhetjük, hogy az eszköz egy új pándemokratikus tréninget jelent olyan helyek érdekében, ahol az emberek sokkal kevésbé lesznek jelen, ahol egyszerre gyakorolhatják nem-jelenlétüket és az összes faj iránti törődésüket. A földivé válás tehát nemcsak az élet anyagi feltételeinek újrakonfigurálását jelenti, hanem a nem-szakemberek, bizonytalanok és komolyak politikai kultúrájának újragondolását is; nem-szakemberek, akik hallgatnak és cselekednek, szüntelenül mássá válnak, akik a politikát életközösségként gondolják újra, még jobban és sokkal jobban, mint ahogy azt parlamentjeiben maga Latour elképzelte, és még akkor is, ha a Club Real kollektívát ezek inspirálták.

Befejezés

Ez a tanulmány a színházi gyakorlatokon keresztül történő földivé válás négy fő módját mutatja be: egy érzékeny és képzeletbeli tapasztalatot költői objektivitással; a közös tudományos ismeretek megtestesülését és „transzverzálását”; egy kollektív mássá válást, amely egy területen zajlik és a mindennapi életben horgonyozódik le; és egy ökoszisztéma társsá válását, amely a közös evolúció új kultúráját hozza létre.

A földivé válás gyakorlatainak köszönhetően, amelyek bizonyos kapcsolatok mélyreható vizsgálatára adnak lehetőséget, a befogadók hatékonyan megért-

hetik életük bonyolult összefonódását, a másokkal, emberekkel és nem emberekkel, élőekkel és nem élőekkel való közös fejlődés során.

A földivé válás is a legerősebb értelemben vett mássá válásként mutatkozik meg: olyan együttfejlődés ez, amely képes újradefiniálni az együttfejlődés módozatait. A földi gyakorlatoknak van egy képessé tevő és kreatív dimenziója – és ez minden egyes felvázolt módozatban így van.

Valójában a földivé válás minden egyes esetben nem egyszerűen annak a nyomon követése, ami összeköt bennünket, hanem az összefonódás újratemtése – csakhogy a *Where to land* kollektíva tapasztalata kevésbé nyitott a cselekvési javaslatokra, és ily módon fennáll a veszélye annak, hogy a felmérést végzők a (befejezhetetlen) mérleg csapdájába kerülnek.

A földivé válásnak van egy véletlenszerű dimenziója, ugyanúgy, mint a parlagterületen vagy Marina erdejében megfigyelhető élőlények fejlődésének is. A növények ugyanis nem csupán „virágzó formák” (ahogy a kertész-filozófus Emanuele Coccia még mindig írja), hiszen a növények ott bontanak szirmokat, ahol a legjobb tápanyaggal vagy a legjobb partnerekkel rendelkeznek: soha nem szűnnek meg maguk is együtt alakítani formájukat és életkörülményeiket, hiszen nagyon is találékonyak. A földivé válás megfeleltethető az élőlények fejlődésének – tehát nincs megszabott program.

A földivé válás inkább azt jelenti, hogy „válaszképességet” (Haraway 2016) fejlesztünk ki: a sűrű, baljós jelenünk tudatosítását, amely más jelenek lehetőségeinek is tudatában van, és etikai implikációkat is hordoz. Ezért tűnnek számomra különösen sokatmondónak a részvételi színházak példái: ezek „belekapcsolódnak” a dolgokba, másokba, a nem-emberi dolgokba, így a nézők szinte kénytelenek több értelemben is reagálni. A közönség tagjai nyitottá válhatnak bizonyos lehetőségekre a művészet szabad terében lebegve, ahol az élmény erőteljes: messze nem annyira fogyasztható, mint az élményiparban, hanem inkább hosszabb időre is kiterjed, mert az élmények megfigyelésre, beszélgetésre, gesztusokra, a kapcsolatok felfogására készítetnek, szubjektivitásra szólítanak fel. A kapcsolatok elevenek, nem rögzítettek, amelyek szerint élni vagy meghalni kell.

Azért adtam ennek a tanulmánynak „A földi meghívása a színpadra” címet „A színpadon földivé válás” helyett, mert az előadások inkább megelőlegezik, mintsem lerögzítik a hosszabb távú földivé válást; megelőlegezhetik az elköteleződést egy olyan folyamatban, amely túlmutat a művészet céltalan és időben korlátozott szféráján, kivéve az organizmusok művészetet és a politikát ötvöző

demokráciáját. Mindazonáltal minden példa azt mutatja, hogy az egyes emberek által másokkal – akár emberekkel, akár nem emberekkel – szerzett tapasztalatai alapvető szerepet játszanak. Ennek szerepét számos filozófus és pszichológus hangsúlyozta, így például Robert Gifford is (Gifford 2011, 290-302). A jelenlegi antropocén válság tapasztalata akkor a legszembetűnőbb, amikor megtestesül – és ebben az esetben plurálisabb és nyitottabb is. De művészi környezetben lehet mulékony vagy nagyon játékos is. Ezekben a példákban az a fontos, hogy a befogadók gondolatai és teste valóban mozgásban van, hogy van valamiféle megrendülés vagy megvilágosodás: a szubjektumoknak ez a megrendülése összhangban van Jean-Luc Nancy (Nancy 2016), Judith Butler (Butler 2001) és a legújabb könyvemben saját magam (Beaufils 2021) kortárs kritikai felfogásával. Ahhoz, hogy ez megtörténhessen, a testeket szituálni, interpellálni kell, hogy a részvételi modalitásnak valóban értelme legyen az antropocén zűrzavarában és lehetőségeiben való elmerülés révén.

Felhasznált szakirodalom

- Beaufils, Éliane. 2021. *Toucher par la pensée. Théâtres critiques et résonances poétiques*. Paris: Hermann.
- Benjamin, Walter. 1969. *Illuminations. Essays and Reflexions*. New York: Schocken.
- Butler, Judith. 2001. "What is critic? An essay on Foucault's Virtue". Megtekintve 2023. július 8-án. <https://transversal.at/transversal/0806/butler/en>.
- Csíkszentmihályi Mihály. 1996. *Creativity: flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: Harper Perennial.
- Gifford, Robert. 2011. "The Dragons of Inaction: Psychological Barriers That Limit Climate Change Mitigation and Adaptation". *American Psychologist*, 66/4: 290-302. <https://doi.org/10.1037/a0023566>
- Guattari, Félix. 2000. *The Three Ecologies*. London: The Athlone Press.
- Haraway, Donna. 2016. *Staying with the Trouble*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11cw25q>
- Latour, Bruno. 2015. "Anthropocène et la destruction de l'image du Globe". In *De l'Univers clos au monde infini*, szerkesztette Emilie Hache, 29-56. Paris: Dehors.
- Latour, Bruno. 2015. *Face à Gaïa. Huit conférences sur le Nouveau Régime Climatique*. Paris: La Découverte. (Angolul: *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*, translated by Catherine Porter. Polity Press, 2017.)

- Latour, Bruno. 2017. *Où atterrir. Comment s'orienter en politique*. Paris: La Découverte.
- Latour, Bruno. 2023. "Why has Critique Run Out of Steam – From matters of facts to matters of concern". Megtekintve 2023. július 8-án. <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/89-CRITICAL-INQUIRY-GB.pdf>
- Nancy, Jean-Luc. "Critique, crise, cri". Megtekintve 2023. július 8-án. <https://diacritik.com/2016/05/13/jean-luc-nancy-critique-crise-cri-unser-zeitalter-ist-nicht-mehr-das-eigentliche-zeitalter-der-kritik/>.
- Posthumus, Stéphanie. 2014. "Écocritique et ecocriticism. Repenser le personnage écologique". In *La pensée écologique et l'espace imaginaire*, szerkesztette Sylvain David és Mirella Vadean, 15-33. Montreal: Université du Québec à Montréal.
- van Cauwelaert Didier. *Les émotions cachées des plantes*. Paris : Plon, 2018.
- Weber, Andreas. 2019. *Enlivenment. Toward a Poetics for the Anthropocene*. Cambridge: MIT Press.